

Mart Kivastik

Oli juba õhtu, galerist hakkas maja sulgema, kui ilmus veel üks külastaja. Too oli justkui tuttava näoga, aga galerist ei suutnud kuidagi meenutada, kus või miks oli ta seda inimest kohanud. Võõras parkis otse galerii ukse ette – see oli tavaline, mitte millegi poolest meelde jääv auto – ja asus pikemalt seletamata pakiruumist maale välja tõstma. Galerist oli sel päeval väsinud. Oli olnud palju inimesi, kes rääkisid õhinal kunstist, sellest suurt taipamata. Aga oli ka neid, kes ei rääkinud, vaid vaikisid ja lasid piltidel end kaasa viia, ükstapuha kuhu kunstnik oli suvatsenud hetkel minna. Selliseid külastajaid sattus galeriisse harva, aga neid võttis ta kui kingitusi. Nad said üksteisest sõnadeta aru.

Tihtipeale töid kunstnikud või siis omanikud oma pilte hindamiseks. Enamikul juhtudel läksid nad pettunult või isegi solvunult tagasi, sest lootsid oma töödest palju enam, kui need tegelikult olid. Galeristil oli maalide suhtes absoluutne kuulmine, tal oli ainulaadne anne – ta tundis kunsti ära. Ja vastupidi, ta tundis ilmeksimatult, kui see puudus, nagu kanaarilind, kes haistab kaevanduses plahvatusohtlikku gaasi. Samamoodi nagu kaitstaks haruldasi loomi või üha enam kaduvat loodust, pidas galerist oma kohuseks valvata kunsti. Tõelist kunsti juhtus harva, isegi üliharva, viimasel ajal peaaegu üldse mitte, kuigi maale toodi palju, nii et ajuti tuli tal mõte erru minna. Aga samas tundis ta kohustust mitte alla anda, käsitas end omamoodi aednikuna, kelle elutöö on väärtuslike taimede kaitsmine vohava umbrohu eest.

Puhkehetkedel, kui galerii oli külastajatest tühi, kuulas ta raadiost Bachi ja Mozartit, hea muusika ja kunst olid justkui ravi. Oli ka päevi, kui ta üldse uksi ei avanud, lihtsalt istus mõne pildi seltsis, vaatas seda tundide viisi, isegi öösel, kui pildid hakkasid eriliselt paistma, kuigi oleks võinud arvata vastupidist. Tõeline kunst helendas! Sinna juurde kuulas ta Bachi fuugasid ja prelüüde, mis olid sündinud puhtast armastusest. Leipzigi toomkiriku kantor oli need kirjutanud oma õpilasele ja tulevasele naisele Anna Magdalenale, kellega neil oli kokku kolmteist last! Mis muu see sai olla kui armastus?! Kunst on armastus, ilma selleta ta lihtsalt ei sünni.

Niipalju kui oli tema võimuses, püüdis ta kunsti ja inimesi ehk inimesi ja armastust kokku viia. Mõnikord see õnnestus, mõnikord ei, kunsti ei tundud tihtipeale ära. Ta ei süüdistanud selles kedagi. Nii lihtsalt oli. Võib-olla oleks ta pidanud selle viimase külalise järgmiseks päevaks uuesti kutsuma, aga oli juba hilja. Mees oli piltidega ta ees. Tundus justkui tuttav, aga samas polnud ta selles kindel. Aastate jooksul käisid siit paljud läbi, kõiki oli võimatu meelde jätta. Tal olid lühikesed hallisegused juuksed, mis ajasid end pealael jonnakalt püsti, ja samasugused hallid, peaaegu silmateradeta silmad. Mees pakkis tööd lahti ja ladus sõna lausumata seina äärde, näoga seina poole. Siis pööras ta ootamatult ümber: „Te vaatate mind, jah? Te vaatate, aga ei tunne mind ära?“

Mõtteid luges ta igatahes veenvalt, galerist ei osanud esimese hooga isegi vastata.

„See ei olegi tähtis. Ma olen arhitekt. Õigemini, ma olin arhitekt.“

„Ja nüüd?“

„Nüüd ma ei teagi,“ vastas mees. „See on pikem jutt.“

Ta käkerdas suurt pakkepaberit kokku, et seda kaasa võtta. „Aga kas sellel on tähtsust? Ma tulen homme pilte üles panema, kui te lubate, hommikul varem, kui on valge?“

Tundmatu ulatas galeristile käe ja jälle tabas galeristi imelik tunne, et ta on mehega juba kohtunud.

„Mida te maalite, kui tohib küsida, ma tõepoolest ei tunne teid ära?!“

Mehe näole tekkis kummaline naeratus. „Ma maalin maju,“ ütles ta.

Rohkem nad ei rääkinud. Mees läks, et järgmisel päeval tagasi tulla.

Sellega oli päev möödas. Veel üks. Galerist ohkas. Ta istus toolil, otse uute piltide vastas. Enne lahkumist otsustas ta siiski korraks piltidele pilgu peale visata, elukutsest tingitud uudishimu oli väsimusest suurem. Pildile, mille ta juhuslikult ümber keeras, oli maalitud kirik. Maalida see kunstnik või arhitekt, kelleks ta end iganes ei pidanud, oskas. Kuigi esimesel pilgul polnud seal tõepoolest midagi erilist. See oli punakas-kollakas telliskivitoonis maalitud lagunev kirik, seismas keset tühermaad. Varemete ees silmapiiril terendasid neljakordsed kastmajad, need olid üles rivistatud nagu sõjavägi, mis valmistus kirikut ründama. Haavatud kirik seisis veel püsti, aga oli ilmselge, et järgmist rünnakut ta üle ei ela. Sõda oli kaotatud, kirik ootas vaid surmahoopi.

Ka kõik järgmised tööd oli tehniliselt head ja kujutasid erinevaid maju. Põhiliselt olid need kaasaegsed nelinurksed ehitised, hästi maalitud, kuid monotoonsed majad. Pealkirjade asemel kasutas autor aadresse. Ühel suurematest piltidest võis näha tervet linna. Linna kohal kõrgus seesama juba tuttav kirik, kiriku all linnas olid väiksed puumajad kuristikku serval. Seal olid nad iga hetk kuristikku pudenemas, ainult kirik hoidiski neid veel kinni.

Väljas läks üha hämaramaks, vihm peksis aknaid. Galerist kuulas vihma, midagi hakkas uduselt meenuma. Needsamad ilma teradeta hallid silmad. Väga ammu. Noormees käis kohalikus kunstistuudios meistri juures õppimas, ta oli arhitekt, iseloomult rohkem matemaatik kui maalija. Sellest hoolimata tahtis ta kogu hingest saada kunstnikuks, nägi piltidega tohutult vaeva ja töötas usinamalt kui keegi teine, lausa meeleheitlikult. Ja muutuski üha paremaks! Ühel päeval tõi ta oma tööd galeriisse. Tal oli silma ja kätt! Ränga tööga võib saavutada peaaegu kõike. Olid andekalt valitud motiivid, peaaegu täiuslik kompositsioon, maitsekas värvikäsitus, aga õnnetuseks puudus neis töödes elu. Galerist ei tahtnud noormeest solvata, ta pidas liialt lugu noormehe pühendumusest. Ta üritas olla mitte liiga järsk.

„Te olete meisterlik maalija, aga teie töödes puudub hing.“

Noormees oli veidi aega vait, justkui poleks ta aru saanud, mis talle öeldi. Siis küsis: „Kas ma võin tagasi tulla, kui ma olen selle leidnud?“

See oli ebaharilik palve, aga mis tal selle vastu sai olla. Ta soovitas minna töödega mõnda teise galeriisse, kuhu need ehk sobivad. Noormees korjas oma tööd kokku ja lahkus. Maalid unustas galerist peagi, aga noormehe hall pilk kummitas teda veel pikka aega.

Nüüd oli ta siis tagasi. Galeristil oli nägemata veel viimane töö. Selle servale oli kritseldatud „Jaama 12“. „Jaama 12“ oli hallikaskollakates toonides maalitud kahekorruseline mustade akendega maja. See näis olevat maha jäetud. Majast oli näha vaid üks külg, ülejäänud oli varjus ja uppus pimedusse. Kogu maja olemuses oli midagi sünget, mahajäetut, üksildusest tingitud kibedust. See oli nii valdav, et tundus, nagu oleks kunstnik sel korral tõepoolest oma tahtmise saavutanud, see maja elas, aga teistmoodi, mingit teistmoodi elu. Tekkis suur tahtmine tühjadesse akendesse pilk heita. Ta küünitas pildi poole ja püüdis näha läbi akna maja sisemusse. Maja oli tühi. Seal ei olnud märkigi elust, ainult rõsked hallid seinad ja lagunened põrandad. Ninna tungis ebameeldiv roiskumishais, see hoovas ühest seinast, toa nurgast. Galerist astus ettevaatlikult sammu lähemale. Ta nägi seintest immitsevat kentsakat musta mudasarnast ollust, see roomas vaevaliselt ähkides ja korisedes edasi toa keskosa poole, nagu oleks ta elus. Midagi sellist polnud ta kunsti eales kohanud, kui seda võis üldse nimetada kunstiks. Pigem oli tegemist millegi muuga, ta ei osanud ega tahtnudki sellele nime anda. Ja ei tundnud isegi kahju, et peab kunstniku veel kord tagasi saatma. Maja oli lihtsalt võigas, roiskumise hais ajas iiveldama. Ta ei suutnud seda kauem taluda. Jalge all lirtsus, muda oli roomanud ta jalgadeni. Galerist tahtis astuda sammu tagasi, aga see polnud võimalik, jalad olid justkui soos kinni. Teda haaras paanika. Hingata oli võimatu, hais mattis hinge. Ta üritas kogu jõuga mudast välja sumbata, aga iga sammuga, mis ta välja püüdis rabelda, vajus ta üha enam musta lehkavasse lögasse. Viimase jõuga suutis ta end ümber keerata, otsides meeletult teed valguse poole, aga aknad olid kadunud, oli vaid sein.

Hommikul tuli kunstnik tagasi. Ta koputas galerii uksele ja kui keegi ei vastanud, astus sisse. Galerii oli vaikne ja näis esmapilgul tühi. Tema tööd olid endiselt seina ääres. Piltide ees lebas ebaloomulikus asendis vana galerist, hoides krampis kätega ühest pildist kinni. Tundmatu astus galeristi juurde ja vaatas teda hetkeks, pea viltu, ilma kaastundeta, vaid puhtast huvist. Galeristi silmad olid pärani lahti, need jõllitasid ainiti maali, millel oli mustade akendega maja. Kunstnik võttis galeristi käte vahelt maali, see ei olnud lihtne, galeristi sõrmi tuli ükskhaaval raami küljest lahti koukida, need hoidsid isegi pärast surma pildist jõuga kinni. Kunstnik heitis mureliku pilgu raamile, õnneks oli see terve. Ta pakkis pildi hoolikalt tagasi paberisse ja lahkus.